

Centri Civilnih Inicijativa

**ANALIZA PROBLEMA
SA
„GRADANSKE LISTE“
TUZLANSKOG KANTONA**

Tuzla jul 2006.

This document has been financed by the Swedish International Development Cooperation Agency, Sida. Sida does not necessarily share the views expressed in this material. Responsibility for its contents rests entirely with the author.

Ovaj dokument je financirala Švedska međunarodna agencija za razvoj i suradnju, Sida.
Sida ne dijeli stavove koji su izraženi u ovom materijalu.
Odgovornost koja se tice cjelokupnog sadržaja poćiva na autoru

Predgovor

Značajan pokazatelj sazrijevanja civilnog društva u izbornoj 2006. godini u Bosni i Hercegovini je činjenica da je veliki broj građanskih grupa i organizacija neposredno pred izbore, na organizovan način, iskazao svoje zahtjeve za rješavanje ključnih građanskih problema.

Svoje zahtjeve su iznijeli sindikati, mladi, povratnici, ekolozi, i drugi, a sve sa ciljem da „natjeraju“ političke stranke da, u predizbornom periodu u vrijeme borbe za političku naklonost građana, svoja izborna obećanja svedu u okvire realnosti i ne dozvole im da se političke predizborne kampanje pretvore u utakmicu ko će od takmaca dati veće (lažno) obećanje.

Za vrijeme opštih izbora zakazanih 1. oktobra 2006. će biti birana i vlast Tuzlanskog kantona. Dio problema građana Tuzlanskog kantona je moguće riješiti i na kantonalnom ili uz pomoć kantonalnog novoa vlasti. Iz tog razloga je organizacija Centri civilnih inicijativa pokrenula aktivnosti na iniciranju ključnih problema koji određuju kvalitet života građana. Problema na Tuzlanskom kantonu ima jako mnogo, ali je za pet (5) njih ocijenjeno da su prioritetni za hitno i sistemsko rješavanje. Na osnovu takve „Građanske liste problema Tuzlanskog kantona“ izrađena je analiza problema, određeni realni ciljevi iz kojih su pristekle i preporuke za praćenje njihovog rješavanja.

Da bi problemi Tuzlanskog kantona bili riješeni, neophodno je da građani na predstojećim opštım izborima izabru one stranke koje su sposobne da uključe najkompetentnije i najsposobnije kadrove za rješavanje nagomilanih problema.

Uvjereni smo da je vrijeme naivnih birača iza nas, isto kao što je prošlo i vrijeme neodgovornih političara, jer u periodu nakon izbora učinak političara će bit praćen više nego ikada.

Smatramo da je vrijeme obaveznog ispunjavanja izbornih obećanja takođe pred nama.

Nadamo se da će Analiza biti od pomoći građanima da u predizbornom periodu procijene koje političke partije nude realna predizborna obećanja, a nakon izbora da im olakša praćenje da li se predizborna obećanja i realizuju.

Centri civilnih inicijativa

UVOD

~~

Posljednjih godina dolazi do **pogoršavanja ekonomsko-socijalnog stanja Tuzlanskog kantona** posmatrano po većini makroekonomskih indikatora, naročito stope ekonomskog rasta i stope nezaposlenosti. Naravno, Tuzlanski kanton, dijelom, dijeli sudbinu BiH u cjelini, u kojoj je u posljednjoj godini također došlo do usporavanja ekonomskog rasta, i to zbog sporijeg napretka strukturalnih reformi i viših cijena nafte i prirodnog gasa na svjetskom tržištu, te velikog deficita tekućeg računa koji i dalje predstavlja ključni izazov za zemlju. Vanjski deficit se povećao bez obzira na strogu fiskalnu politiku i povećanje obaveznih rezervi kod depozita u bankama, dok je sporija implementacija strukturalnih reformi, uz to, dovela do umanjivanja konkurentnosti domaćih preduzeća i manjeg uspjeha u liječenju vanjskih disbalansa.

~~

Zbog problema strukturne naravi, zapostavljenosti od države (naročito kroz nepovoljnu primarnu raspodjelu), na koje naprosto nije nađen odgovor u Tuzlanskom kantonu, i manje pažnje strateškom osmišljavanju razvoja (u posljednje 4 godine nije donešen nijedan strateški dokument razvoja Tuzlanski kanton niti su aktivirani oni predhodno donešeni), **kanton** neprekidno **ima**, osim izvoza u posljednjim mjesecima, **znatno niže makroekonomske pokazatelje u odnosu na prosjek BiH**, uključujući i lošu saobraćajno-infrastrukturnu povezanost kantona, koja dalje umanjuje konkurentnu sposobnost poslovnog sektora na općinama Tuzlanskog kantona.

~~

Nastavljanje ovakvog trenda – dakle, usporavanja stope ekonomskog rasta i dosadnjeg tempa priliva domaćih i stranih investicija, u kome će se stanje prijeratnog GDP p.c dostići tek nakon 2015.godine, pretpostavilo bi onaj scenarij u kome ne samo da će Tuzlanski kanton **ostati na repu ekonomskog-socijalnog progressa BiH**, nego će i postati **kočnica** za ukupno **bosanskohercegovačko prilagodavanje procesu pridruživanju EU**.

~~

Osim onih koji su iskoristili dosadašnju nestabilnost i ogrezli u korupciji, teško da se bilo koji građanin ne bi složio da je promjena neophodna. **Gradani** s pravom **očekuju** s jedne strane **zaustavljanje** negativnih socioekonomskih trendova i dalje zapostavljanje Tuzlanskog kantona, te pokretanje razvojnog zamajca, koji će obezbjediti veći životni standard i opću kvalitetu života, a s druge, iskazivanje načina za **monitoring** i procjenu utjecaja i efekata predloženih političkih programa na životno standard i opću kvalitetu građana TK

~ ~

Nastojanje građana Tuzlanskog kantona da definišu svoj identitet, oblikuju budućnost koja će odražavati njihove nade za budućnost u bolji život po prvi put je rezultirala zahtjevima političkim strankama i njihovim kandidatima da **prioritetno odgovore** na sljedeće probleme sa „Građanske liste“ Tuzlanskog kantona:

1. **PROBLEM EKONOMSKOG RASTA, NEZAPOSLENOSTI I SIROMAŠTVA**
2. **SMANJIVANJE SIVE EKONOMIJE, PRIJE SVEGA RADA NA CRNO, SMANJIVANJE KORUPCIJE I POBOLJŠAVANJE RADA KANTONALNE INSPEKCIJSKE SLUŽBE**
3. **NEDOSTATAK RAZVOJNIH PROJEKATA ZA MLADE**
4. **ODSUSTVO RAZVOJNIH DOKUMENATA**
5. **PRIPREME ZA INTEGRACIJU U EU**

Monitoring napretka u rješavanju ovih problema fokusirao bi se na ostvarivanje sljedećih ključnih mjerljivih zahtjeva:

1. *Povećano zapošljavanje*
  - a) zaposliti najmanje 13.200 lica (koliko će iznositi ukupni broj lica koja će izgubiti posao i novih lica koja neće moći naći posao u narednom periodu 2006-2010.godine,
  - b) preciziranje statusa nezaposlenog lica,
2. *Ostvarenje stope ekonomskog rasta od 7,5 %, mjerena indikatorom GNP-a*
3. *Udvostručavanje domaćih i stranih investicija u odnosu na predhodni četverogodišnji period,*
4. *Mjere protiv siromaštva:*
  - a) smanjivanje siromaštva, kao stanja u kome zvanično iskazani prihodi domaćinstava nisu u stanju pokriti troškove potrošačke korpe, sa 55-60 % na ispod 30 % stanovništva,
  - b) do kraja 2010. godine iskorjeniti ekstremno siromaštvo ili ga, u najmanjoj mjeri, spustiti na učešće ispod 5 %,

Monitoring napretka nemjerljivih zahtjeva:

1. *Socijalnu politiku kantona dopuniti sa brigom o zaštiti porodica s djecom.*
2. *Precizirati status (evidenciju) nezaposlenog lica,*

3. *Osposobiti centre za socijalni rad za statističko praćenje socijalno ugroženih osoba.*
4. *Uključiti mlade u sistem lokalne samouprave*
5. *Otvoriti šanse za zapošljavanje:*
  - a) otvaranje poslovnih inkubatora i biznis centara
  - b) povećanje savjetodavno-poslovnih usluga i ohrabrivanje nezaposlenih za opcije samozapošljavanja
  - c) onošenje poticajnih programa zapošljavanja lica sa visokom stručnom spremom koja prvi put zasnivaju radni odnos
6. *Nadarenim učenicima, studentima, postdiplomcima i doktorantima obezbjediti podršku kroz:*
  - a) stipendiranja,
  - b) podršku naučno-istraživačkim projektima,
  - c) rješavanje stambenih pitanja (obezbjeđenje kolaterala za kredite, regresiranje kamate na ove kredite i sl.),
  - d) omogućavanje većeg učešća mladih u političkom i kulturnom životu Tuzlanskog kantona,
  - e) podršku visokom obrazovanju:
    - politička promocija Zakona o visokom obrazovanju BiH
    - obezbjeđenje kasarne u Solini za Univerzitet u Tuzli
    - formiranje Fonda za naučno-istraživački rad
7. *Donijeti dokumente o strateškom razvoju i javno se obavezati na strateški razvoj u izbornom periodu,*
8. *Svake godine donositi i javno prezentovati ekonomske politike uz obavezno sprovođenje javne raspravu o tekućim mjerama ekonomske politike za svaku godinu,*
9. *Identificirati ekonomske politike subregionalne dijelove i za njih donijeti razvojne dokumenti i tekuće ekonomske politike,*
10. *Predstaviti način monitoringa, tj. način ostvarivanja strateških dokumenata i ekonomskih politika*
11. *Artikulirati način na koji se interesi i potrebe Tuzlanskog kantona integriraju u Strategiju integriranja BiH u EU koja odražava političke ciljeve BiH u cjelini,*
12. *Artikulirati način na koji se interesi i potrebe Tuzlanskog kantona integriraju u Metodologiju za ostvarivanje pristupa BiH Evropskoj uniji, kako bi se osigurao da sam taj proces bude usklađen sa obavezama u pogledu političkih, socijalnih i ekonomskih obaveza.*

~~

Ovaj drugi scenarij, koji generira promjenu, i koji građani Tuzlanskog kantona kao svoja očekivanja, iskazana u ovoj građanskoj platformi za izbore 2006. godine, traže od političkih stranaka i nezavisanih kandidata da ponude kao odgovore-rješenja u svojim izbornim programima je i svojevrsno **nametanje obaveze** za političku odgovornost **onima koji preuzmu javne funkcije** u Tuzlanskom kantonu.

1. ROBLEM EKONOMSKOG RAZVOJA, NEZAPOSLENOSTI I SIROMAŠTVA

~ ~

Postratna socio-ekonomska slika Tuzlanskog kantona kontinuirano je opterećena problemima strukturne naravi, alarmantnom nezaposlenošću, devastiranošću prirodnih resursa i nadasve, teškom socijalnom situacijom.

I jedanaestu godinu nakon završetka rata izraženo je zaostajanje za predratnim stanjem: ostvaruje se 75-85 % predratnog GDP-a p.c i fizičkog obima proizvodnje, investicije su na nivou 65-70 % predratnih prosječnih godišnjih investicija, broj zaposlenih je dostigao tek 59 % zaposlenih od prije rata, itd. U isto vrijeme raste budžetska potrošnja, naročito primanja kantonalne administracije.

~ ~

Stopa ekonomskog rasta Tuzlanskog kantona ima opadajući trend u posljednjim godinama (u 2005. godini iznosi procjenjenih 5,2 %) i znatno je **niža od prosječne stope rasta u BiH** (7,45 %), a nezaposlenost (registrirana preko 55 %) je krajnje alarmantna, ima trend neprekidnog uvećavanja i bukvalno je najveća ne samo u BiH, nego je među najvećim i u Evropi. Ne osjeti se napredak u životu prosječnog građanina, čak štaviše, socioekonomski položaj sve veći broj građana se pogoršava (50.000 ljudi bukvalno gladuje¹), dok se samo u posljednjoj godini javna potrošnja povećala za 5,5 % a primanja kantonalne birokratije za 14,7 %.

Priliv **direktnih stranih ulaganja** (FDI) je više nego skroman. FDI, uglavnom, pristižu kroz privatizacijske kupovine domaćih kompanija (primjer lukavačke Cementare sa 50 miliona KM)) i banaka. FDI dolaze, dakle, više u obliku investiranja u postojeće kapacitete, a znatno manje kroz «prave» investicije – nove FDI. U potonjem slučaju, najviše je riječ o gradnji savremenih prodajnih kapaciteta u kojima se domaćim kupcima uglavnom nude uvozni produkti (primjer slovenačkih «Mercatora u Tuzli sa 33 miliona KM). Dosadašnji tok FDI najviše je usmjeren u sektor proizvodnje (55 %) i sektor bankarstva (16 %). Najviše FDI u Tuzlanski kanton stiglo je iz Austrije, Slovenije i Hrvatske. Opće je uvjerenje da postojeće FDI ne doprinose povećavanju izvozne konkurentnosti domaće privrede, niti značajnije doprinose rastu stope zaposlenosti.

Dosadašnje ekonomske politike Tuzlanskog kantona, ni institucionalno ni tekućim mjerama, nisu obezbjedile težište na razvojnom procesu predvođenom privatnim sektorom. Tržišni princip da «bogastvo i bolji kvalitet života u lokalnim zajednicama ne stvaraju državne vlasti nego privatna preduzeća koja ovise o povoljnom okruženju» ni izbliza nije promoviran i podržan. Postoji čak jedna vrsta kontradikcije razvoja obrta: dok se nominalni broj obrta u predhodnom četverogodišnjem periodu (2002-2005) povećava po prosječnoj godišnjoj stopi od 12 %² ukupno registrovani broj zaposlenih u Tuzlanskom kantonu se smanjuje po stopi od 1,4 %.

¹ Podatak objavljen u «Oslobođenju» od 29.07.2006.

² Rekordan broj rasta obrta ostvaren je 2004. (ukupno 7.179 registrovanih obrta) što je u odnosu na predhodnu godinu (6.254) bilo povećanje od 14,7 %.

Kanton ostvaruje pozitivan trend u izvoznim aktivnostima, ali u isto vrijeme ima **najveći broj pokrenutih stečajnih postupaka** od svih kantona u Federaciji BiH - ukupno 65 do kraja 2005. godine, odnosno 33 % ukupnog broja privrednih subjekata pod stečajem u Federaciji BiH (197 stečaja) – u isto vrijeme, npr. Sarajevski kanton sa znatno većim brojem privrednih subjekata ima 47, a Zeničko-dobojski kanton upola manje: 34 stečajna postupka. To odražava ili lošu privatizacionu politiku kantona i/ili nepovoljni institucionalni i poduzetnički milje za poslovanje preduzeća.

~~

Izraženo brojem nezaposlenih, **socijalno stanje TK se pogoršava**: TK ima **najveću registriranu nezaposlenost u Federaciji BiH** (stopa registrirane nezaposlenosti iznosi 55 %), a od 2000. godine opada broj zaposlenih (sa 74.711 zaposlenih koliko je bilo registrovano u 2000. godini ovaj broj je u 2005. godini manji čak za njih 4.156).

Trend u zapošljavanju je, dakle, **krajnje zabrinjavajući**: ukupno postratno vrijeme kontinuirano pokazuje **negativan trend odnosa zaposlenih i nezaposlenih**, što ovaj kanton svrstava u najproblematičnije među kantonima Federacije.

Registrirana nezaposlenost u posljednjoj 2005. godini broji 84.085 lica, što čini čak jednu četvrtinu ukupnog broja zaposlenih u Federaciji BiH.

Prvih šest mjeseci 2006. godine pokazuje dalje pogoršavanje trenda stanja nezaposlenih.

Na dramatičnost problema zaposlenosti zorno upozoravaju sljedeće tabele:

Prosječan broj zaposlenih i nezaposlenih osoba u posljednje četiri godine i u TK

	2002	2003	2004	2005	I-III 2006	Index 2005/2002
Prosječan br. nezaposlenih	72.519	75.519	79.547	84.085	85.052	117,3
Prosječan br. zaposlenih	70.377	69.172	70.461	70.555	70.475 (I)	100,1
Stopa nezaposlenosti	50,75 %	52,19 %	53,03%	54,37%	54,68%	55 % (VI 2006)

Registrovana nezaposlenost po općinama Tuzlanskog kantona

Općine	2002	Mart 2006	Index III 2006/2002
Banovići	4.229	5.020	118,7
Čelić	1.350	1.833	135,7
Doboj-Istok	2.787	2.810	100,8
Gračanica	8.647	8.818	101,9
Gradačac	6.108	6.733	110,2
Kalesija	6.559	7.989	121,8
Kladanj	2.269	2.744	120,9
Lukavac	8.329	9.375	112,6
Sapna	1.749	2.077	118,7
Srebrenik	4.881	6.129	125,6
Teočak	1.398	1.626	116,3
Tuzla	14.614	18.021	123,3
Živinice	9.716	11.877	122,2
U k u p n o	72.709	85.052	126,0

Kako vidimo, u svim općinama Tuzlanskog kantona u predhodnom četvrogodišnjem razdoblju je povećana nezaposlenost. **Kritično nisku stopu zaposlenosti**, posebno spram broja ukupnog stanovništva **imaju novoformirane općine**: Sapna (registirano je svega 2,6 % zaposlenog stanovništva), Čelić (5 %), Teočak (5,3 %) i Doboj-Istok (8,6 %). Općina Tuzla ima najmanju stopu nezaposlenosti (33,2 %), ali je i ona na nivou najvećih stopa nezaposlenosti u zemalja u okruženju (usp. Makedoniju i Srbiju).

Opći trend zapošljavanja u Tuzlanskom kantonu je negativan i diskontinuiran: nakon postatnog blagog rasta broja zaposlenih u prvih 5 godina (index 2000/1966=106,4), broj zaposlenih nakon 2000 godine opada (sa 74.711 u 2000 godini na 70.475 početkom 2006. godine).

U postratnoj dinamici zapošljavanja od 1996. do 2000. godine sve općine su pokazivale pozitivan trend (do tada je je bilježen najveći postratni rast na nivou kantona sa prosječnom stopom rasta zaposlenosti od blizu 3 %). Nakon toga slijedi značajno pogoršavanje situacije – izraženo prije svega gubljenjem radnih mjesta na Tuzlanskom kantonu, što je naročito izraženo u općinama: Banovići, Kalesija, Kladanj i Lukavac. Od tada, Tuzlanski kanton svake godine, prosječno, gubi 1,4 % postojećih radnih mjesta, tj. **svake godine cca 960 zaposlenih lica gubi svoje radno mjesto** (u periodu 2000-2005. izgubljeno je 5.445 postojećih radnih mjesta), a dobija skoro 2 % nezaposlenih (u periodu 2000-2005. Služba za zapošljavanje je evidentirala novih 8.085 nezaposlenih lica).

U periodu 2006-2010. godine procjena je da će se Službi za zapošljavanje prijavljivati **novih 1.650 do 1.700 lica godišnje, od čega posao neće nalaziti, godišnje, najmanje 1.100 novoprijavljenih lica.**

Dakle, nastavi li se ovim trendom, u sljedećem politički izbornom periodu, 2006-2010. godine, Tuzlanski kanton će uz postojeći broj zaposlenih (od 70.555 lica u 2005. godini) izgubiti još cca 6.000 postojećih radnih mjesta. U istom periodu posao neće naći dodatnih 7.200 lica koja prvi put traže zaposlenje. To bi, u ovom scenariju postojećeg trenda, činilo cca **97.300 nezaposlenih lica**, pa bi registrirana stopa nezaposlenost u Tuzlanskom

kantonu na kraju tog perioda, 2010. godine, iznosila nevjerovatnih cca **60 %**, i po tome se svrstala u prvi red zemalja sa najvišom stopom nezaposlenosti u svijetu.

~ ~

Za većinu građana Tuzlanskog kantona **životni standard je ugrožen**. Svega zaposlenih 14 % ukupnog stanovništva (ili 19,5 % radno sposobnih ljudi)³ i registrirana stopa od 55 %, prema našoj procjeni, donosi tek cca **3.600-3.800 KM GDP per capita**.⁴

Iako pokazuje trend rasta (index rasta 2005/2002=114, ili rast od 3,5 % u godišnjem prosjeku predhodnog četvorogodišnjeg perioda) **prosječna neto plaća od 505,6 KM zaostaje** za prosječnom neto plaćom u Federaciji BiH (kantonalni prosjek plaća čini tek 90,6 % iznosa neto plaća u FBiH, gdje iznose 557,55 KM, a usto rast prosječnih plata na nivou Federacije BiH od 4,7 % je brži od onog u Tuzlanskom kantonu, koji iznosi 3,5 %). U BiH cijene su i dalje stabilne. Inflacija u BiH za 2005. godinu iznosila je 2,9 %. Prema procjenama, u 2006. godini očekuje se pad cijena u BiH na 2 %.

Za **potrošačku korpu** u Tuzlanskom kantonu⁵ treba **odvojiti 94 % prosječne neto plaće**.

Na jednog penzionera dolazi samo 1,1 zaposleno lice (na nivou Federacije je to 1,6 zaposlenih), što po shemi naplaćenih doprinosa po isplati tekućih ličnih primanja (metod «pay-as-you-go») obezbjeđuje prosječnu penziju od 220 KM, koja čini samo 43,6 % prosječne neto plaće i 46 % potrošačke korpe. Čak 40 % penzionera prima penziju manju od 200 KM, što može podmiriti svega 42 % potrošačke korpe.

~ ~

Prema procjeni, **općim siromaštvom**, kao stanjem u kome zvanično iskazani prihodi domaćinstava nisu u stanju pokriti troškove potrošačke korpe,⁶ je **zahvaćeno cca 55-60 % stanovništva**. Pošto službe Vlade Tuzlanskog kantona ne vode precizniju statistiku o broju socijalno ugroženih građana, naša procjena polazi od zbroja registriranog broja nezaposlenih, broja radnika koji primaju plaće koje su ispod nivoa potrošačke korpe, te socijalno ugroženih osoba i procjenama narodnih kuhinja:

---

³ Procjenjeni broj stanovnika uzet iz publikacije Tuzlanski kanton u brojkama 2005., Federalni zavod za statistiku, sarajevo, 2005. godine.

⁴ Ostvareni GDP u BiH u 2005. godini, prema preliminarnim podacima Agencije za statistiku BiH, iznosi 4.097 KM.

⁵ Prema podacima Federalnog zavoda za statistiku, prosječni iznos potrošačke korpe za Federaciju BiH (mart 2006.) iznosi 496 KM, a za općinu Tuzla 476 KM, što smo uzeli i kao nivo potrošačke korpe za Tuzlanski kanton.

⁶ Nedostak informacija otežava davanje potpune ocjene prisutnosti siromaštva u BiH i shodno tome Tuzlanskog kantona. Na Samitu UN o društvenom razvoju (1995) siromaštvo je definirano kao: (1) **apsolutno siromaštvo**: stanje karakteristično po krajnjoj uskraćenosti osnovnih ljudskih potreba, uključujući hranu, zdravu vodu za piće, zdravlje sanitarne kapacitete, smještaj, obrazovanje i informacije, i (2) **opće siromaštvo**: nedostatak prihoda i produktivnih resursa kako bi se osigurala održiva sredstva za život; glad i neuhranjenost; bolest; ograničeni ili nepostojeći pristup obrazovanju i drugim osnovnim uslugama, te nedostak učestvovanja u donošenju odluka u građanskom, društvenom i kulturnom životu.

U našem pristupu, opće siromaštvo je, zbog potrebe da se izrazi kao kasnije mjerljivi indikator, reducirano na stanje u kome zvanično iskazani prihodi domaćinstava nisu u stanju pokriti troškove potrošačke korpe u Tuzlanskom kantonu.

a) većina od ukupno nezaposlenih 84.085 lica (55 %), sasvim sigurno, čak i ako se uspije zaposliti na crno prima naknade koje su manje od nivoa potrošačke korpe,

b) u nekoliko privrednih sektora prosječne neto plaće radnika su manje od nivoa potrošačke korpe, i to u: prerađivačkoj industriji (plaće čine 80,1 % potrošačke korpe), građevinarstvu (74,4 %) trgovini (90,1 %) i ugostiteljstvu (94,9 %).

c) U Tuzlankom kantonu gladauje najmanje 50.000 građana, a 13,5 % građana su korisnici redovne socijalne pomoći.

Procenat **eksternog siromaštva** (ukupna potrošnja ispod 185 KM mjesečno) u Tuzlanskom kantonu, prema procjeni, iznosi cca 19-20 % stanovništva (u BiH oko 17,5 % ukupnog stanovništva živi u uslovima eksternog siromaštva).

S obzirom na ovako rašireni obim siromaštva, postizborni vladini organi Tuzlanskog kantona imaju obavezu, da kao središnji dodatak zaštiti svih ostalih ljudskih prava, donesu i javno promoviraju mjere za suzbijanje siromaštva i svakog vida socijalne isključivosti.

U okviru ugroženih grupacija populacije Tuzlanskog kantona (penzioneri, mladi, osobe s posebnim potrebama), naglašavamo **zastavljen položaj porodica s djecom** (problemi sa dječijim doplatcima, porodijskim naknadama...).

Kantonalno zakonodavstvo o socijalnoj zaštiti ne inkorporira problem porodica sa djecom, a loptica se prebacuje na očekivanja od donošenja Federalnog zakona za zaštitu porodica sa djecom.

Strategija za razvoj privatnog sektora koji je sačinila Svjetska banka⁷ podržava primarnu ulogu privatnog sektora i njegove uključenosti u proces strategije za smanjivanje siromaštva. Razmjere općeg siromaštva upućuju da socijalna politika Tuzlanskog kantona ne može donošena samo po sebi, nego da mora inkorporirati učešće privatnog sektora u smanjivanju siromaštva, budući da promoviranje povoljnog okruženja pospješuje otvaranje i rast malih i srednjih preduzeća koja mogu preuzeti «vođstvo» u stvaranju novih radnih mjesta i bogastva.

---

⁷ World Bank, *Overview of Poverty Reduction Strategies*, Washington, 2002.

Gradanski zahtjevi i monitoring napretka u postizbornom periodu:

1. Povećano zapošljavanje

- a) zaposliti najmanje 13.200 lica (koliko će iznositi ukupni broj lica koja će izgubiti posao i novih lica koja neće moći naći posao u narednom periodu 2006-2010.godine,
- b) preciziranje statusa nezaposlenog lica,

2. Ostvarenje stope ekonomskog rasta od 7,5 %, mjerena indikatorom GNP-a

3. Udvostručavanje domaćih i stranih investicija u odnosu na predhodni četverogodišnji period,

4. Mjere protiv siromaštva:

- a) smanjivanje siromaštva, kao stanja u kome zvanično iskazani prihodi domaćinstava nisu u stanju pokriti troškove potrošačke korpe, sa 55-60 % na ispod 30 % stanovništva,
- b) do kraja 2010. godine iskorjeniti ekstemno siromaštvo ili ga, u najmanjoj mjeri, spustiti na učešće ispod 5 %,
- c) Osposobiti centre za socijalni rad za statističko praćenje socijalno ugroženih osoba.

5. Socijalnu politiku kantona dopuniti sa brigom o zaštiti porodica s djecom.

2. SMANJIVANJE SIVE EKONOMIJE, PRIJE SVEGA RADA NA CRNO, SMANJIVANJE KORUPCIJE I POBOLJŠAVANJE RADA KANTONALNE INSPEKCIJSKE SLUŽBE

~ ~

U **sivu (skrivenu) ekonomiju** ubrajamo proizvodnju koja nije registrovana zbog statističkih razloga, nezakonitu proizvodnju, te proizvodnju koja nije evidentirana iz ekonomskih razloga. U BiH ekonomska aktivnost se organizuje skriveno iz više razloga: da bi se izbjegao ili utajio porez, da bi se izbjegla davanja vezana za socijalno osiguranje (rad na crno) ili da bi se izbjegla oštra i nefleksibilna regulativa radnih odnosa.⁸ Istraživanja pokazuju da se sklonost ka sivoj ekonomiji povećava upravo u uslovima naročito izraženim u BiH: poremećenim uslovima privređivanja (ratna zbivanja) ali i usljed naglih političko-ekonomskih zaokreta (obnova i tranzicija zemlje) kada dolazi do pada proizvodnje i životnog standarda. S druge strane, u BiH se sklonost građana ka sivoj ekonomiji uvećava sa nepovjerenjem prema državi ili padom poslovnog (i poreskog) morala.

U ovom kontekstu, tranzicioni procesi, posebno privatizacija, i sam proces stvaranja države na potpuno novim osnovama pogodovali su **širenju korupcije** na svim nivoima i u svim oblastima društvenog života. Ona posebno ima štetan efekt na poslovno okruženje. *Korupcija* stvara prepreke ulasku novih firmi, povećava nesigurnost poslovne klime i time povećava razik poslovanja, smanjuje investicije, uključujući i direktna ulaganja, stimulira veću javnu potrošnju, i u cjelini dovodi do manjeg nivoa ulaganja i rasta. Sva istraživanja pokazuju da je korupcija u BiH široko rasprostranjena, zbog čega je označena kao jedna od glavnih prepreka za brzi i pravičniji ekonomski rast, pa je u svim strateškim dokumentima države⁹ naglašeno da je borba protiv korupcije jedan od najvažnijih prioriteta svih nivoa vlasti u BiH.

~ ~

U nedostatku istraživanja sive ekonomije uzećemo da i ovdje, kao na nivou BiH, siva ekonomija iznosi **34,04 %**.¹⁰

Od ukupne skrivene ekonomije najveći dio se pripisuje neformalnoj proizvodnji (neregistrovani građevinski radovi, trgovina, ugostiteljstvo)

Razina povjerenja bosanskohercegovačkih menadžera u vlade na svim nivoima je vrlo niska, pri čemu **kantonalne vlade**, po pravilu, **dobijaju najniže ocjene** (dok se općinske vlasti smatraju više vrijednim povjerenja). Kako pokazuje nedavno istraživanje Svjetske banke, više od 50 % ispitanika vide kantonalne vlade kao nepoštene i imaju veoma malo

---

⁸ Smatra se da su glavni razlozi za pojavu sive ekonomije izbjegavanje ili utaja poreza odnosno izbjegavanje ili kršenje propisa koji regulišu poslovne transakcije. U mnogim bosanskohercegovačkim slučajevima, izbjegavanje ili utaja poreza nije primarni uzrok ili namjera, već posljedica izvođenja zabranjenih aktivnosti koje se kao ilegalne ne mogu prijaviti poreskim organima. Tako izbjegavanje jednih obaveza (namjerno) prouzrokuje izbjegavanje drugih (nenamjerno). Npr. neprijavlivanje radnika i prikrivanje dohotka radi izbjegavanja poreza na dohodak ima za posljedicu i izbjegavanje doprinosa za socijalno i penzijsko osiguranje.

⁹ Koji su donošeni od 2002., počev od *Globalnog okvira strategije razvoja BiH, Akcionog plana za borbu protiv korupcije*

¹⁰ Prema studiji *Procjena skrivene (sive) ekonomije u Bosni i Hercegovini*, USAID i FSCV, 2005.

povjerenje u njih. Menadžeri su potvrdili da su i ugovori sa vladom često izvor korupcije. Ispitanici su rekli da je procenat vrijednosti ugovora koji se obično daje kao mito 4 %. Korupcija postoji i pri učešću na tenderima

Na nivou BiH donijeti su odgovarajući zakoni (Zakon o državnoj službi u institucijama BiH, Zakon o sprečavanju pranja novca, Zakon o sukobu interesa, Zakon o finansiranju političkih partija, Zakon o krivičnim postupku, Zakon o postupku javnih nabavki, itd.), ali je njihova primjena zatajila, a građani gube povjerenje u čitav normativni i vrijednosni sistem u društvu.

~ ~

U ovakvim poremećenim vrijednosnim sistemima (znatnim padom poslovnog morala) i oslabljenom socijalnom kapitalu, **inspeksijske službe** se «gube» pod uticajima političkih faktora (često i pod okriljem kvazi nacionalnih interesa), lobija podzemlja i sl. Česti su i slučajevi saradnje inspeksijskih organa sa ovim i sličnim uticajnim lobijima, bilo iz straha zaposlenih u inspekcijama da će izgubiti posao, linije manjeg otpora ili, pak, vlastite korumpiranosti.

Inspeksijski organi niti su pripremljeni niti su motivisani za:

- a) kontrolu i sprječavanje nedozvoljenih transakcija i trgovine
- b) kontrolu i sprječavanje rada na crno
- c) kontrolu uplata za penzijsko-invalidsko i zdravstveno osiguranje za uposlene

Gradanski zahtjevi i monitoring napretka u postizbornom periodu:

- 1. Uspostaviti saradnju sa civilnim društvom na nivou TK**
- 2. Donijeti mjere i zakonska rješenja za Tuzlanski kanton koja će imati za cilj uspostavljanje pravnih, institucionalnih i organizacionih okvira za smanjivanje (antikorupcijska strategija):**
  - a) sive ekonomije (u okviru ovoga posebno iskazati rad na crno)
  - b) korupcije
- 3. Jednom godišnje podnositi izvještaj javnosti o:**
  - a) provođenju mjera donijetih na nivou TK
  - b) provođenju zakona donijetih na nivou BiH
- 4. Pojačati kontrolu inspekcijskih organa u cilju redovne uplate doprinosa za PIO i zdravstveno osiguranje za sve uposlene i o tome javnosti podnositi jednogodišnje izvještaje**
- 5. Uvesti efikasniju organizaciju kantonalnih službi i javnih preduzeća i efektivnijem korištenje budžetskih sredstava Tuzlanskog kantona**

3. NEDOSTATAK RAZVOJNIH PROJEKATA ZA MLADE

~~

U Tuzlanskom kantonu živi cca 104.000 mladih ljudi u dobi između 15-30 godinu (što čini 12,5 % ove populacije na nivou BiH). Onih još mlađih, do 14 godina, ima 89.021.¹¹ Kod službe za zapošljavanje je prijavljeno ukupno **37.700 nezaposlenih** mladih osoba (starosti 18-31 godinu), što čini **45,8 % ukupnog broja nezaposlenih** na Tuzlanskom kantonu.

Lica koja prvi put traže zaposlenje u martu 2006. je 25.974 ili 30 % u odnosu na ukupan broj nezaposlenih. Nezaposlena lica sa VŠ i VSS stepenom stručne spreme su posebno ugrožena, s obzirom da je izražen trend njihovog uvećavanja u ukupnom broju nezaposlenih. Samo u prva četiri mjeseca 2006. u odnosu na stanje u 2005. godini ovaj broj je povećan za 75 novih lica (sa 1.948 na 2.023).

Najveći porast nezaposlenih, visokoobrazovanih, mladih osoba čine: diplomirani inženjeri hemije (15,2 % ukupnog broja novoprijavljenih visokoobrazovanih mladih ljudi), te diplomirani inženjeri rudarstva i diplomirani ekonomisti (po 10,5 %).

~~

Na različite načine iskazivana bezperspektivnost, **«isključuju» mlade iz civilnog i političkog života**. Ovo potvrđuju istraživanja provedena među studentima i srednjoškolicima u općinama Tuzlanskog kantona, koja pokazuju da:¹²

- a) 62 % mladih nije član nijedne nevladine organizacije ili političke partije
- b) 82 % mladih nije upoznato sa procesom donošenja odluka na općinskom nivou,
- c) 95 % mladih nije upoznato sa načinom raspodjele sredstava na nivou općine,
- d) 100 % mladih ne poznaje proceduru o iskazivanju mišljenja o općinskom budžetu,
- e) 96 % mladih nije uključeno niti zna za bilo kakve informativno-konsultantske kampanje koje provode općinske vlasti,
- f) 76 % mladih smatra da lokalni mediji i novinari nisu dovoljno kritični prema lokalnim životnim (ne)prilikama,
- g) 77 % mladih nije glasalo na predhodnim izborima, a razlozi su u tome što smatraju da:
  - njihov glas neće ništa promijeniti,
  - ne postoji stranka koja ispunjava svoja obećanja,
  - nisu vidjeli potrebu da glasaju,
  - nisu imali vremena da se registruju

Indikativno je da bi, prema ovom istraživanju, mladi, da im se pruži prilika bili uključeni «u šire društvene aktivnosti» neovisno od svog socijalnog statusa (njih 57 %), te da bi njih 100 % bilo spremno žrtvovati dio svog slobodnog vremena da se uključi u ove angažmane.

¹¹ Procjena starosne strukture stanovništva sa stanjem na dan 31.12.2004. godine prema dokumentima federalne statistike: «Tuzlanski kanton u brojkama 2005», Federalni zavod za statistiku, Sarajevo, 2005.

¹² Projekat «Mladi u lokalnoj samoupravi» provedeno u 3 općine Tuzlanskog kantona među 345 studenata i srednjoškolca, Međunarodni Forum Bosna sarajevo «BOSRED», Izvještaj Mart-2006.

Iz grupe socijalnih problema sa kojima se suočava **studentska populacija** (stabilna država, modernizacija obrazovnog sistema, veće učešće u političkom društvenom i kulturnom životu, izdvajamo posebnonezadovoljstva sa zapošljavanjem, posebno nepripremljenošću za pokretanje vlastitih biznisa.

Istraženi stavovi studenata završnih godina Univerziteta u Tuzli¹³ pokazuju da većina ispitanika karakteriše poduzetnički ambijent u BiH kao vrlo nepovoljan, a kao izroke su navodi: nepoštivanje i neprovođenje zakona; tromost, aljkavost i sporost birokracije, oskudnost informacija o zapošljavanju i izvorima finansiranja poduzetničkih projekata. Usto, studenti su:

- a) kritični prema medijima («malo ili nikako ustupljeno prostora» idejama poduzetništva) i znanju koje dobijaju u toku studija («uloga Univerziteta u kreiranju poduzetničkog ambijenta marginalna»).
- b) nezadovoljni su nejednakim mogućnostima u zapošljavanju i potporama biznisu (posebno ističu političke potpore određenim «biznismenima» i zapošljavanje po liniji političko podobnih) kao antipodima tržišne demokratije i liberalnog društva koje obezbjeđuje jednake šanse za sve (posebno kritični prema ovim pojavama su studenti Medicinskog i Edukacijsko-rehabilitacijskog fakulteta)

Mladi ljudi, dakle, osjećaju opći puls društvenih kretanja u društvu, što im «nameće» da se:

- a) Manje odlučuju za opciju samozapošljavanja/pokretanja vlastitog biznisa o čemu govori relativno veliki broj visok stručnih kadrova sa radnim iskustvom prijavljenih na evidenciji Službe za zapošljavanje. Najveći broj anketiranih studenata preferira zapošljavanje u državnim preduzećima (65,5 %) i javnoj administraciji (18,7 %), što pokazuje da većina studenata nastoji minimizirati rizik u poslovnoj karijeri u uslovima poduzetnički nesređenog društva. Među studentima koji preferiraju uposlenje u javnom sektoru su dominantni studenti Medicinskog fakulteta, Prirodno-matematičkog, Filozofskog, pa čak i Ekonomskog fakulteta.
- b) Samo 22,2 % anketiranih su skloniji zaposlenju u vlastitom privatnom biznisu, a 16,6 % njih ima namjeru da razvija vlastitu poduzetničku ideju. Najviše «poduzetnički opredjeljenih studenata» je na Fakultetu elektrotehnike, Tehnološkog fakulteta, Akademije dramskih umjetnosti, Fakultetu za tjelesni odgoj i sport i Mašinskom fakultetu.

Ohrabruje, ipak, da većina većina studenata i diplomaca:

- a) vjeruje u sebe i smatra da veličina vlastitog potencijala, sposobnosti i vještina može biti presudna za ostvarivanje uspješne karijere (njih 63,9 %), čak i ako startne pozicije budu naklonjenije politički odabranim pojedincima,
- b) nema namjeru odlaska u inostranstvo (svega 19,5 % njih bi se zaposlilo van BiH)

---

¹³ Prema studiji *Analiza ekonomskog stanja na Tuzlanskom kantonu, uloga Univerziteta u razvoju poduzetništva i opravdanost uspostavljanja biznis centra na Univerzitetu u Tuzli.*, Tuzla maja 2004. (projekat je finansiralo Ministarstvo vanjskih poslova Republike Austrije).

Koliko je ohrabrenje poduzetničkog duha kod mladih važan socijalno-vrijednosni cilj društvene zajednice vidi se po tome što u odnosu na studente koji preferiraju zaposlenje u javnom sektoru, „poduzetnički opredjeljeni studentiž više iskazuju vjere u sebe i svoje sposobnosti, te da daju veći značaj privatnom životu i podršci porodice.

~~

Iako na području Tuzlanskog kantona postoji mreža finansijskih i poslovno-savjetodavnih usluga, koju čine međunarodne i domaće organizacije, još uvijek se ne može tvrditi da usluge koje pružaju zadovoljavaju i sistemski osiguravaju podršku malim poduzetnicima.

Posebno je evidentno da broj organizacija koje obezbjeđuju savjetodavne-poslovne usluge u narednom broju treba značajnije povećati, a postojeće dalje osnažiti i unapređivati njihove kapacitete u pružanju ekonomskog razvoja koje diktira kupac. Usto, većina finansijskih institucija, zbog povećanja rizika i nesigurnosti tržišta, plasiraju kapital uz vrlo nepovoljne kamatne stope i kompliciranu proceduru odobravanja kredita, što destimulativno djeluje na poduzetnike.

Gradanski zahtjevi i monitoring napretka u postizbornom periodu:

- 1. Uključiti mlade u sistem lokalne samouprave**
- 2. Otvoriti šanse za zapošljavanje:**
  - a) otvaranje poslovnih inkubatora i biznis centara
  - b) povećanje savjetodavne-poslovnih usluga i ohrabivanje za opcije samozapošljavanja
  - c) donošenje poticajnih programa zapošljavanja lica sa visokom stručnom spremom koja prvi put zasnivaju radni odnos
- 3. Nadarenim učenicima, studentima, postiplomcima i doktorantima obezbjediti podršku kroz:**
  - a) stipendiranja,
  - b) podršku naučno-istraživačkim projektima
  - c) rješavanje stambenih pitanja (obezbjeđenje kolaterala za kredite, regresiranje kamate na ove kredite i sl.),
- 4. Omogućiti veće učešće mladih u političkom i kulturnom životu TK**
- 5. Podrška visokom obrazovanju:**
  - a) politička promocija Zakona o visokom obrazovanju BiH
  - b) obezbjeđenje kasarne u Solini za Univerzitet u Tuzli
  - c) formiranje Fonda za naučno-istraživački rad

4. ODSUSTVO RAZVOJNIH DOKUMENATA

~~

U posljednjem, četverogodišnjem periodu Tuzlanski kanton **nije obezbjedio značajnija strateška i razvojna dokumenta**¹⁴ za svoj razvoj, niti za cjelinu kantona, niti za njegove pojedine teritorijalne dijelove ili socijalne i privredne sektore.

S druge strane, predhodno usvojeni strateški programi,¹⁵ plaćeni budžetskim sredstvima građana, koji su se odnosili na srednjoročni i dugoročni period izrađeni i usvojeni u periodu do 2002. godine, ne samo da nisu kritički preispitivani, doradivani i primjenjivani, nego su ostali van upotrebe i skriveni u ladicima službi Vlade Tuzlanskog kantona u posljednje četiri godine.

~~

S obzirom na socioekonomsko nazadovanja i izražene probleme strukturnog napredovanja u tranzicijskom procesu ka tržišnom društvu, od političkog establišmenta Tuzlanskog kantona se očekuje da, temeljem iskustva uspješnih praksi drugih regija u svijetu, **usvoji dobro razrađeni i isplanirani koncept razvoja**. Kantonalna vlast treba da pokaže da zna donijeti strategiju razvoja koja će dalje tražiti kreiranje konkretnih programa i projekata. Ključne determinante razvoja i konkurentnosti su koncentrisane oko odgovarajuće infrastrukture, tehnoloških mogućnosti, dostupnosti investicijskog kapitala, poduzetništva i ljudskih resursa. Za razliku od dosadašnje prakse da čak i kada se donesu strateški dokumenti oni ostanu mrtvo slovo na papiru, Vlada će morati uspostaviti takvu organizaciju za pružanje usluga, podsticanje znanja i biti rješena da generiraju promjene za otvaranje novih radnih mjesta i razvijanje socijalnog progresa.

~~

Bez jasne strategijske vizije, postoji **stalna nesigurnost** o aktivnostima koje treba poduzeti, a izvjesna konfuzija, kao što pokazuju iskustva do sada, postaće neizbježna. Ovo tim prije, što način dosadašnjeg funkcioniranja Tuzlanskog kantona u obliku proste administrativno-politička zajednice sa značajnim razlikama u geografskim i ekonomsko-socijalnim karakteristikama pripadajućih općina, pokazuje da kanton nije uspio obezbjediti pretpostavke za svoj institucionalni razvoj, što za krajnju posljednicu ima nepotpunu integrisanost općina u funkcionalno djelovanje kantona. Posljedica takvog stanja je da **vlada tuzlanskog kantona ne može upravljati promjenama** i odgovoriti ekonomsko-socijalnim i tehnološkim izazovima s kojima se suočava.

Npr., iako je predhodni *Akcioni plan za implementaciju Strategije* iz 2002. godine (vidi fn 15) bio upravljen na podršku prema identifikovanim grupama općina, aktualna Vlada nije uvažila ovaj subregionalni pristup, pa je izostala vladina uloga ne samo u

---

¹⁴ Izuzetak je *Prostorni plan*, ali je njegova izrada započela još prije 2001. godine. Vidjeti dokument: *Rad na izradi plana Tuzlanskog kantona 2001-2020. godine*.

¹⁵ U pitanju su, između ostalih:

- (1) «Tuzlanski kanton – Regionalna strategija 2002-2004» pripremila Vlada Tuzlanskog kantona u saradnji sa EG Tuzla, februar 2002;
- (2) Strategija razvoja Tuzlanskog kantona 2000-2015, Univerzitet u Tuzli, 2000.
- (3) Privredni razvoj Tuzlanskog kantona, studijski prilog, Ekonomski institut Tuzla, 2003.

generiranju promjena koje je nudila ova strategija, već je izostala i podrška međuopćinskoj saradnji i implementaciji u strategiji utvrđenih zajedničkih projekata. A da i ne spominjemo da je izgubljena realna šansa za izjednačeniju razvojnu dinamiku i realizaciju raspoloživih prirodnih i poduzetničkih resursa pojedinih općina.

Otuda vrijedi da ponovimo da subregionalni pristup pokazuje da administrativno-politički strukturiran kanton karakterišu, po nivou razvijenosti, tri različite geografsko-ekonomske subregije (grupacije općina):

(1) **Ruralno-nepoljoprivredna grupacija** (Sapna, Teočak, Čelić, Doboj-Istok, Kalesija, Kladanj) koje općinskim prihodima ne mogu pokrivati rashode svojih općina, u kojoj su kao prioriteti u kreiranju novih radnih mjesta identificirane komparativne prednosti u: građevinarstvu, šumarstvu i preradi drveta, zanatstvu i uslugama, tekstilnoj industriji i obuci, prehrambenoj industriji i turizmu. Kao razvojne šanse ovdje su prepoznati:

- a) Primarna proizvodnja hrane, posebno zdrave hrane, prije svega u ratarstvu, stočarstvu, voćarstvu i peradarstvu,
- b) uzgoj ljekobilja i prikupljanje šumskih plodova,
- c) uspostavljanje zaokruženih proizvodno-trgovačkih lanaca,
- d) formiranje zadruga i udruženja poljoprivrednika

(2) **Poljoprivredno-poduzetnička grupacija** (Gračanica, Srebrenik, Gradačac) sa sljedećim razvojnim šansama:

- a) podrška poduzetništvu u: proizvodnji građevinskog materijala, građevinarstvu i građevinskom zanatstvu, drveno-prerađivačkoj industriji, metalnoj industriji, proizvodnji plastike, trgovini i zanatstvu;
- b) izgradnja industrijskih zona, inkubacionih centara i infrastrukture za podršku razvoja malih i srednjih preduzeća,
- c) uspostavljanje zaokruženih proizvodno-trgovačkih lanaca, zadruga, asocijacija i poljoprivredno-prerađivačkih kapaciteta.
- d) razvoj turizma uz promociju kulturno-historijskih spomenika i razvoja rehabilitacijskog turizma uz korišćenje izuzetno prisutnih termo-mineralnih resursa,
- e) kvalitetno tehnološko i marketinško restrukturiranje oporavljajućih industrija tekstila i obuće.

(3) grupa sa dominantnim **“industrijama u zalasku”** (općine tzv. Tuzlanskog industrijskog basena: Tuzla, Lukavac, Živinice, Banovići) za koju je identificirana potreba restrukturiranja tradicionalnih industrijskih sektora, a razvojne šanse su okrenute ka:

- a) diverzifikaciji i otvaranju novih malih i srednjih preduzeća, baziranih na znanju i infrastrukturi velikih firmi (spin-off-ovi, inkubacioni centri, industrijske zone, tehnološko-razvojni centri¹⁶ i sl.)
- b) unapređenju tehnologije u oblasti rudarstvom proizvodnji električne energije i industrijske pare i diversifikacijem hemijske proizvodnje,
- c) razvoju klastera u različitim privrednim granama
- d) razvoju poduzetništva u uslužnim djelatnostima

---

¹⁶ Primjer BIT Centra u Tuzli

Gradanski zahtjevi i monitoring napretka u postizbornom periodu:

- 1. Donijeti dokumente o strateškom razvoju i javno se obavezati na strateški razvoj u izbornom periodu,**
- 2. Svake godine donositi i javno prezentovati ekonomske politike uz obavezno sprovođenje javne raspravu o tekućim mjerama ekonomske politike za svaku godinu,**
- 3. Identificirati subregionalne dijelove kantona i za njih donijeti razvojne dokumenti i tekuće ekonomske politike,**
- 4. Predstaviti način monitoringa, tj. način ostvarivanja strateških dokumenata i ekonomskih politika**

5. PRIPREME ZA INTEGRACIJU U EU

~~

U dinamičkom kontekstu **prilagodbe** Bosne i Hercegovine za integraciju u EU su **dvojne**, i to naspram:

- (1) *Sporazuma o stabilizaciji i pridruživanju EU*
- (2) *Procesu pregovora o članstvu u EU (nakon pristupanja Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju EU*

U prvom slučaju, dominantne su političke i neke institucionalne prilagodbe, a drugom se aktualizira tok pregovora o članstvu, koji podrazumijeva: (1) usporedbu pravnih sistema u EU i BiH («*screening*»), (2) bosanskohercegovačko predstavljanje svoje pregovaračke pozicije i (2) neposredni tok «pregovora».

BiH značajno kasni u ovim pripremama, a nisu napravljeni ni elementarni institucionalni preduslovi za razvoj pojedinih sektora (npr. poljoprivrede: nema Državnog Ministarstva za poljoprivredu, nema konzistentne poljoprivredne politike, nema jedinstvene statistike, itd.).

Mnoga, čak i krucijalna pitanja evropske perspektive ekonomije i društva u BiH još nisu ni načeta, npr.: o čemu će se i kako (ko) pregovarati s EU, šta nas očekuje kada jednoga dana budemo u EU, kao ni kako da se pripremamo za EU.

Treba napomenuti da se u postupku pregovora od zemlje kandidata očekuje da u potpunosti primjenjuje sve propise danom članstva u EU. «Pregovori» se uglavnom svode na izvještavanje o poduzetim koracima za usklađivanje s EU.

Jedini pokušaji napravljeni su izvjesnim teorijskim elaboracijama u *Strategiji integriranja BiH u EU*, urađenu od strane Direkcija za evropske integracije BiH.

~~

Dosadašnji tok socioekonomskog razvoja Tuzlanskog kantona je zabrinjavajući. Kako smo već konstatovali, dolazi do usporavanja stope ekonomskog rasta i tempa priliva domaćih i stranih investicija, što vodi gubljenju radnih mjesta i rastu nezaposlenosti (što će dovesti do toga da stanje prijeratnog GDP p.c dostignemo tek nakon 2015.godine) govori da će Tuzlanski kanton, ne učine li se korjenite promjene u svom socioekonomskom trendu u naredne četiri izborne godine, ne samo **ostati na repu ekonomskog-socijalnog progressa BiH**, nego će i postati **kočnica** za ukupno **bosanskohercegovačko prilagođavanje procesu pridruživanja EU**.

Upravo zbog toga pred izabranim predstavnicima u budućim organima vlasti u Tuzlanskom kantonu stoji posebna odgovornost u «instaliranju» potreba Tuzlanskog kantona u bosanskohercegovačku *Metodologiju za ostvarivanje pristupa BiH Evropskoj uniji*.

Gradanski zahtjevi i monitoring napretka u postizbornom periodu:

- 1. Artikulirati način na koji se interesi i potrebe Tuzlanskog kantona integriraju u *Strategiju integriranja BiH u EU* koja odražava političke ciljeve BiH u cjelini,**
- 2. Artikulirati način na koji se interesi i potrebe Tuzlanskog kantona integriraju u *Metodologiju za ostvarivanje pristupa BiH Evropskoj uniji*, kako bi se osigurao da sam taj proces bude usklađen sa obavezama u pogledu političkih, socijalnih i ekonomskih obaveza.**